

İğdır

Qərbi Azərbaycan ərazisinin əzəli və yerli sakinlərinin Azərbaycan türkləri olmasına baxmayaraq, ora köçürülən ermənilər onları öz doğma yurdlarından didərgin salmaq üçün himayədarlarının əli ilə özlərinin məkrli niyyətlərini həyata keçiriblər.

Geriyə dönüş olan yol mütləq açılacaq!

da qoyduğu vəzifələrin yerinə yetirilməsində var gücümlə çalışmalıyıq.

Xatırladaq ki, Vedibasar mahalı 1930-cu il sentyabrın 9-da yaradılıb. 1968-ci il mayın 5-nə qədər Vədi rayonu, həmin tarixdən isə Ararat rayonu adlandırılıb. Ərazisi 1399 kv.km-dir. Rayon mərkəzindən İrəvan şəhərinə olan məsafə 49 km-dir.

Vədi rayonu Qərbi Azərbaycan ilə Türkiyə arasında dağarası düzənlik olan Ağrı vadisində yerləşir. Bu düzənliyin uzunluğu 90 km, dəniz səviyyəsindən hündürlüyü 850-1000 metrdir. Araz çayı da

can dövləti bu məsələdə hər zaman çox humanist davranıb. Çünki Qarabağı könüllü tərk etmiş ermənilərə orada qalmaları üçün hər cür şərait yaradılsa da, Azərbaycanın haqlı tələblərini qəbul etməyən ermənilər öz xoşları ilə Qarabağdan getməyi seçdilər. Amma Azərbaycan türkləri öz yurdlarına geri dönmək niyyətindədir".

M.Yıldırım atasının onlara anlatdığı xatirələri də bizimlə bölüşüb.

"Atam Mir Məcid Yıldırım 1890-cı ildə Vedibasar mahalında dünyaya gəlib. Qonşuları ermənilər olub. 1900-cü illərə kimi qonşularla heç bir sıxıntıları olmayıb. 1904-cü ildən sonra qonşu ermənilər atamgile rahatlıq verməyiblər. Türklər bizim düşmanımızdır deyərək onların toyuq-cücələrini boğub heyətlərinə atırlarmış".

Lakin tarixi faktlar, sənədlər, xəritələr o torpaqların Azərbaycan türklərinə, azərbaycanlılara məxsus olduğunu hər addımda təsdiqlənir. Əsrlərdir Qərbi Azərbaycan torpaqlarından deportasiya edilən Azərbaycan türkləri öz doğma yurdlarına qayıdacaqlarını xəyallarında yaşadı, hər doğulan nəsil öz tarixini öyrənir və gələcək nəsillərə ötürür.

"Öz tarixi torpaqlarına qayıtmaq eşqi, tələbi ilə yaşayan Qərbi azərbaycanlıların arzusu nəhayət ki, 44 günlük savaşda qazanan zəfərdən sonra yenidən dirildi. Artıq Qərbi azərbaycanlıların öz torpaqlarına qayıtmaq istəyi təkcə şəirlərdə, bədi əsərlərdə, yaxud tarixin səhifələrində qalan arxiv sənədlərində, xatirələrdə deyil, azərbaycanlıların Qayıdış Konsepsiyası olaraq hazırlanır və sistemləşdirilir. Qərbi azərbaycanlıların öz doğma yurdlarına qayıdışı tarixi bir zərurətdir və bu, ədalətin bərpası, onların təməl hüquqlarının təmin edilməsi olacaq. Hər kəsin öz əzəli Vətəninə yaşamaq hüququ var və bu hüquq beynəlxalq konvensiyalarda təsbit edilib. Bu gün artıq bu istiqamətdə hərtərəfli iş gedir. Bu, çox sevindirici bir hadisədir. Çünki arzulamızızın çin olacağı gün heç də uzaqda deyil". Bu fikri **əslən Vedibasar mahalından olan, hazırda İğdırın Yayıcı kəndində yaşayan Musa Yıldırım** vurğulayıb.

O deyib: "Biz Prezident İlham Əliyevin uzaqgörən siyasəti, Qərbi Azərbaycan İcmasının yaradılması, konsepsiyanın, proqramın hazırlanması və ümumi fəaliyyət nəticəsində bu qayıdışın baş tutacağına əminik. Ermənilər bizə Fərqanə vadisinə (Orta Asiyada Qərbi Türkiyə olaraq adlandırılan bölgədə yerləşən vadi) getməyi tövsiyə edirlər, biz isə onlara özlərinin həradan gəldiyini unutmamağı məsləhət görürük. Ermənistan çox təhlükəli oyun oynayır. İnsanların öz doğma torpaqlarına qayıtmaq istəməsi təbii haldır. Azərbaycan

Atamın deportasiya edilərkən yaşadığı dənşəti bizə aqlayaraq anlatmasını ömür boyu unutmayacam.

Atam deyirdi ki, kənddə vəziyyət o qədər ağır idi ki, o kollarlarda gecələyirmiş, bibim isə kənddə gizlənməmiş. Bir gün kolların içində gizlənen atam tükürpədi səslər eşidib. O səslərin içində bibimin səsinə tanıyıb. Amma 16 yaşlı bir uşaq azgün ermənilərin qarşısında əliyalın nə edə bilirmiş ki... Ermənilər 10-dan çox qız-gəlini əlləri bağlı şəkildə meydana gətirib təcavüz edirləmiş. Bibim də onların içindəymiş. Bibimi atamın gözü önündə öldürüblər. Atam axşama kimi kolun içində gizləni. Qaranlıq düşəndə kolları çıxaraq bibimin cəsədini yaxın bir məzarlıqda dəfn etmək istəyib. Amma 16 yaşlı bir gənc əli ilə necə məzar qaza bilər ki... Səsi titrəyir Musa Yıldırımın. Göz yaşlarına hakim ola bilmir. Susur, hıçqırığı sakitliyi pozur.

Məzarlığın başında təkbaşına ağlayan atamı yoldan keçən bir qadın görür və onu da atının tərkinə alaraq Tuzlucaya aparır.

Türkiyəni İran, Azərbaycan və Ermənistanla birləşdirən quru yolu Tuzlucadan keçir. Təxminən 1254 km² sahəyə malik olan rayon İğdır vilayətinin (3539 km²) təxminən 35,4 faizini təşkil edir. Bilinən ilk ad Kulp, sonradan Tuzluca adını verən qaya duzu mədənləridir. Duz mağaraları 35 hektar ərazini əhatə edir. Bu maddənin illərlə emalından sonra əmələ gələn duz mağaralarında astma xəstələrinə xidmət edən müalicə mərkəzi fəaliyyət göstərir.

Atamgil 4 ay Dize kəndində qaldıqdan sonra İrana gediblər. 1921-ci ildə Qars anlaşmasından sonra təkrar İğdırə qayıdılar.

bu düzənlikdən axır. Düzənlik Cənub tərəfdən Ağrı dağ vulkan massivi ilə əhatələnib. Rayon ərazisindən Vədi çayı axır və Şidli kəndində Araza tökülür.

Tarixi məlumatlara görə, Vədi mahalı ərazisində 75 kənd olub və onların əksəriyyəti də rayonun dağlıq hissəsində yerləşib. Etnik baxımdan isə bu yerlərin əhalisi yalnız Azərbaycan türklərindən ibarət olub. XIX əsrdə mahal ərazisində cəmi 15 nəfər (iki ailədə) erməni yaşayıb. Lakin ərazilər ruslar tərəfindən işğal edildikdən sonra rayonda ermənilərin yaşadığı Reyhanlı, azərbaycanlılar və ermənilərin qarışıq yaşadığı Dəvəli kimi kəndlər yaradılıb. Mühüm strateji ərazidə yerləşən Vədi rayonu dənizlə ermənilərin məkrli siyasətinə məruz qalmış, tez-tez ərazi inzibati dəyişiklikləri edilmişdir. 1964-cü ildə Vədi rayonu ləğv edilərək erməniləşdirilmiş, Qəmərli rayonu ilə birləşdirilmişdir. Lakin bu niyyət baş tutmayıb və Vədi rayonu yenidən müstəqil rayon kimi tanınıb.

Çox təəssüflər olsun ki, 1988-ci ildən azərbaycanlılar yaşayan 940 yaşayış məntəqəsindən 698-nin adı Ermənistan Ali Sovetinin qərarı ilə dəyişdirilərək erməni adları ilə əvəz olunub. Ancaq ermənilər bununla da kifayətlənməyib. Addəyişmə əməliyyatı azərbaycanlılar bu respublikanın ərazisindən tam deportasiya edildikdən sonra da davam etdirilib. Ermənistanın keçmiş rəhbərliyinin 1991-ci il 9 aprel tarixli fərmanı ilə son 91 azərbaycanlı yaşayış məntəqəsinin də adı dəyişdirilərək erməni adları ilə əvəz edilib.

Esmira YAZKAN ASLANOVA,
"Respublika" qəzetinin
Türkiyə üzrə müxbiri.